

ВІДЗИВ

офіційного опонента Буряк Лариси Іванівни
на дисертацію Шелудякової Наталії Андріївни “М. Грушевський –
колекціонер у контексті наукового та мистецького життя України кінця ХІХ
– початку ХХ ст.”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство
та спеціальні історичні дисципліни

Сучасна українська історіографія нараховує масиви літератури, присвяченої М. Грушевському. Проте, достеменно відомо, що геній М. Грушевського залишається не досліджений і не осягнутий. Його думка охоплювала безліч сфер людської діяльності, що чекають своїх дослідників. З огляду на це дисертація Н. А. Шелудякової має особливу актуальність. Вона вперше вводить у науковий дискурс образ М. Грушевського – колекціонера, розкриваючи його у контексті світоглядної парадигми як людину, інтелектуала, естета, історика-професіонала, організатора українського мистецького життя, теоретика і практика музейної справи, збирача і власника приватної колекції.

Колекція М. Грушевського, яка складалась зі збірки археологічних та історичних пам'яток, предметів народного вжитку та декоративно-прикладного мистецтва, малярських творів розглядається як феномен, що уособлював професійні зацікавлення історика і водночас як важливий інструмент у процесі конструювання його власного іміджу та маніфестування своєї належності до українського історико-культурного простору.

Працюючи над темою, дисертантка вирішила кілька надзвичайно важливих і непростих завдань методологічного, теоретичного, а також прикладного характеру, зокрема з'ясувала психологічні, інтелектуально-пізнавальні, соціокультурні передумови колекціонування М. Грушевського; дослідила мотивації та ідейні засади, на яких базувались колекціонерські практики ученого; реконструювала склад і структуру колекції історика, запропонувавши періодизацію етапів формування та побутування збірки; переосмислила його мистецько-організаційну та музейну діяльність у контексті досвіду колекціонування.

Дисертацію Н. А. Шелудякової справедливо буде означити як приклад сучасного історичного мислення та високопрофесійного інтердисциплінарного дослідження за низкою ознак: 1) концептуалізацією проблеми у відповідності до запитів сучасної соціогуманітаристики; 2) креативністю методології, наріжним каменем якої стали напрацювання в

галузі колекційних студій; 3) органічною комбінацією підходів культурознавчих, мистецтвознавчих, музеєзнавчих тощо.

Успішному вирішенню надзвичайно складної задачі дисертаційного дослідження сприяла методологія, обрана дисертанткою. Науковий аналіз здійснено у форматі колекційних студій, що належать до міждисциплінарного наукового простору і інтерпретують колекціонування як багатогранне явище, неодмінними компонентами якого виступають його природа, стратегія, історія.

Психологічна складова, що нерозривно пов'язана з самовідчуттям людини, її прагненням до гармонії з оточуючим світом, у контексті колекційних практик відіграє особливу роль, виступаючи потужним засобом самоствердження та самореалізації, виконуючи психокомпенсаторну функцію, завдяки якій досягаються бажані емоційні стани. Водночас колекціонування розглядається у парадигмі “матеріального поворота”, суть якого полягає у переосмисленні предметів матеріального світу, предметної реконтекстуалізації та створення життєвого простору колекціонера.

Дисертація Н. А. Шелудякової є важливим кроком на шляху до розуміння складного людського “Я” історика. Вдало застосовуючи методологію сучасних колекційних студій, дисертантка розкрила феномен М. Грушевського у всеосяжності і масштабності його колекціонерського досвіду. Система образних координат у дослідженні вибудована з урахуванням багатовекторності сутнісних характеристик колекціонування і піднімає завісу над природою геніальності М. Грушевського, наближаючи до розуміння рис характеру, дій та вчинків.

Переконливою перевагою дисертаційної роботи є репрезентативність джерельної бази та органічний синтез різноманітних джерел, які дозволили відтворити образ М. Грушевського – колекціонера і дослідити склад і структуру його колекції. Вмілий підбір, аналіз та класифікація джерел свідчать про високий фаховий рівень дисертантки. Весь комплекс джерел структуровано за способом кодування та відтворенням інформації у вигляді трьох системних блоків – писемних, зображальних, речових.

Справедливим є твердження дисертантки щодо особливого значення щоденникових записів М. Грушевського, які дозволяють реконструювати його внутрішній світ, визначити основні віхи та розуміння мотивів колекціонування. Професійно оцінено значення наукових і публіцистичних праць М. Грушевського як джерела для вивчення колекційних практик історика, що унаочнюють його естетичні орієнтири та ціннісні пріоритети, відображають аспекти побутування збірок, висвітлюють загальний стан українського культурно-мистецького простору.

Ознайомлення з текстом дисертації, аналіз авторських положень дають підстави стверджувати про залучення дисертанткою значного масиву літератури, включаючи фундаментальні зарубіжні видання, врахування попередніх напрацювань, у яких досліджувались різноманітні аспекти феномену колекціонування, трактування приватних колекцій, співвідношення колекціонерських практик та науки, розроблялись теорія і практика колекційних студій, висвітлювались окремі сюжети колекціонерського досвіду М. Грушевського.

Використані у процесі написання дисертації документальна основа та сучасні теоретико-методологічні засади дослідження зумовили достовірність і обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень та висновків.

Структура дисертації виглядає збалансованою, об'єднаною внутрішньою логікою та репрезентативною. Вдала архітектоніка змісту, зумовлена метою та завданнями, дозволила авторці на солідному теоретичному рівні концептуалізувати проблему дисертації, простежити та вивчити комплекс складних питань стосовно процесу формування та побутування приватної колекції М. Грушевського. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (в яких виділено 10 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (641 найменування). Загальний обсяг дисертації – 242 сторінки, основного тексту – 181 с. Текст автореферату здобувачки є ідентичним її рукопису, а його структура та обсяг відповідають встановленим вимогам.

Ретельний аналіз тексту дисертації засвідчує значущість, вагомість, новизну, оригінальність методологічних підходів та узагальнень, зроблених у процесі наукового дослідження. Серед головних підсумкових положень наведемо такі:

- Колекціонерські практики М. Грушевського визначені як органічна і невід'ємна складова його життя, що формувались під впливом тогочасних культурно-інтелектуальних тенденцій, відбивали ціннісні установки, інтереси та смаки оточення ученого і його власні естетичні уподобання та індивідуальну систему цінностей (с. 49 - 66). Досліджено комплекси ключових мотивацій, що спонукали історика до колекціонування, їхня змінність в залежності від вікових особливостей, емоційно-психологічних потреб, соціокультурного середовища, професійного становища, наукових інтересів.

- Колекціонерський досвід ученого у зрілому віці розглядається як процес розгортання єдиної універсальної збірки з відповідною періодизацією основу якої складають львівський і київський періоди з чітко окресленими

характерними рисами. Науково обґрунтовано, що львівський період був представлений предметами гуцульщини і мав підкреслено демонстративний, самопрезентаційний характер, в той час, як колекція київського періоду мала статус високомистецької і була позбавлена публічності (с. 64 - 65).

- У контексті колекціонування М. Грушевського висвітлено його маловідому іпостась організатора українського мистецького життя (с. 66 - 81). Відображена активна участь і роль М. Грушевського як інтелектуала і естета у творенні концепції розвитку української культури, позначеної відмовою від її традиційної літературоцентричності і перетворенням на таку, що репрезентувала мистецтво у багатоманітності складових (с. 73 - 75).

- Музейні практики М. Грушевського переосмислено у контексті відображення його колекційної моделі (с. 103), яка у музейному просторі набувала загальнонаціонального сенсу репрезентації історії українського народу. У відповідності до концепції М. Грушевського, музей розглядався як потужний інструмент декларування української окремішності (с. 95 - 97) і водночас як інституція, що мала слугувати базою для розгортання наукових досліджень (с. 92 - 93). Образ М. Грушевського – теоретика і ідеолога концепції національного музею органічно доповнений висвітленням його практичної діяльності по налагоджуванню роботи низки музеїв (с. 81 - 103).

- Реконструйовано склад і структуру колекції, що у вигляді археологічних та історичних пам'яток уособлювала загальноприйнятий образ історика у системі координат тогочасного соціокультурного середовища (с. 104 - 124); збірка предметів народного вжитку маніфестувала індивідуальну систему цінностей та пріоритетність художніх уподобань власника (с. 124 - 140); колекція предметів декоративно-прикладного мистецтва виступала втіленням статусності історика (с. 141 - 156); малярська збірка маркувала естетичні смаки М. Грушевського та визначала мережу його зв'язків в мистецькому середовищі (с. 156 - 177).

- Аналіз колекціонерської діяльності здійснено з урахуванням чинників, які зумовлюють гендерну ідентичність (с. 43 - 45), а саме диференціації на жіночу та чоловічу "зони відповідальності" збірки, які визначили простір повсякденності родини Грушевських. Розмежування, попри свій досить умовний характер, надало можливість підтвердити загальний висновок сучасних колекційних студій сосовно інтелектуальної складової колекції, яка асоціюється з образом чоловіка, в той час, як жінка переважно виступає у ролі споживача (с. 146 - 149).

Не вдаючись до детального коментування загальних висновків і ключових авторських положень дисертації Н. А. Шелудякової, відзначимо їхню обґрунтованість, системність, високий теоретичний рівень узагальнень.

Привертає увагу високопрофесійний термінологічний апарат дисертаційного дослідження, яким володіє авторка, спосіб викладення матеріалу, вдалі мовні конструкції, що влучно відображають думки і дозволяють передати глибину сутнісних проблем, що аналізуються.

Водночас деякі з авторських тверджень потребують додаткових уточнень:

- дещо штучним, хоча й досить оригінальним і актуальним, з огляду на поширення психологізму у сучасному науковому дискурсі, виглядає паралель Фройд – Грушевський та аналогії щодо їхніх поведінкових практик (с. 59), а також твердження з приводу активізації колекціонерської діяльності історика на початку 1900-х, яку дисертантка безпосередньо пов'язує зі смертю його батька (с. 61). Дослідниця справедливо вводить цю проблему у культурний контекст епохи зламу століть з притаманними їй складними соціопсихологічними процесами, захопленням культурою “прекрасних смертей”, майже культовою постаттю З. Фрейда та його методом психоаналізу. Проте, відомо, що психологічний інструментарій надає можливість робити припущення, але не остаточні висновки. Висунуті твердження мають право на існування у форматі гіпотез як авторська інтерпретація;

- спостерігаються деякі суперечності при визначенні об'єкту дослідження, але вони є ще одним свідченнями, перш за все, складності теми дисертації. У дефініції об'єкту дослідження, яке формулює дисертантка, мала би бути присутньою колекція М. Грушевського, а не специфіка практик приватного колекціонування (с. 6);

- варто було звернути увагу на кількісний склад колекції М. Грушевського і навести, по можливості, дані, що підтверджують її масштабність, тим більше, що у дисертації згадуються розміри колекції З. Фрейда, яка нараховувала 2300 предметів (с. 59);

- більш коректним у контексті досліджуваної проблеми було би говорити не про відтворення нового образу історика (с. 5), а про нові грані, що доповнюють образ і надають можливість його нового сприйняття.

Втім, викладені вище побажання та пропозиції носять рекомендаційний характер і не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження.

Дисертація Н. А. Шелудякової є повністю самостійним і оригінальним дослідженням, виконаним на високому науково-теоретичному рівні та на основі ґрунтовного вивчення широкого комплексу різноманітних джерел і літератури.

Дисертаційна робота є теоретично і практично важливим внеском у розвиток української історичної науки. Досягнуті результати переконливо демонструють високу ефективність запровадженої дисертанткою методології і не залишають сумнівів щодо її подальшого успішного використання в наукових дослідженнях.

За своїм змістовним наповненням, структурою, новизною, важливістю і глибиною наукових розробок дисертація Шелудякової Наталії Андріївни "М. Грушевський – колекціонер у контексті наукового та мистецького життя України кінця ХІХ – початку ХХ ст." відповідає п.п. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» (Постанова КМУ № 567 від 24.07.2013 р.), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

Доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу теорії та методології бібліографії
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського

Л. І. Буряк

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
підпис *Л. І. Буряк*
ЗАСВІДЧУЮ
учений секретар *К*

Л. І. Буряк